

ПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

УДК 159.98+378

І.О. Канюка

ORCID id 0000-0002-9654-6459

ПСИХОЛОГІЧНІ АРТ-ТЕХНІКИ В АКАДЕМІЧНОМУ НАВЧАННІ

Автором проаналізовано стан сучасної освіти, пріоритетні напрямки та завдання щодо її модернізації. Відповідно до цього розкрито зміст психологічних арт-технік як однієї з інноваційних форм академічного дослідження, навчання та викладання, визначено перелік компетентностей та результатів навчання, які студент може набути у межах психологічних арт-технік, описано механізми та зміст роботи студентської театральної студії.

Ключові слова: модернізація освіти, інтегроване навчання, студентоцентроване навчання, компетентнісний підхід, психологічні арт-техніки, плейбек-театр.

© Канюка І.О., 2017

Вступ. Сучасне академічне навчання перебуває у стадії модернізації, що базується на принципах синтезу та інтеграції інноваційних форм, методів навчання та викладання, впровадження проектної системи взаємодії учасників навчально-виховного простору. Особливої уваги та практичного значення набуває ідея інтегрованого навчання, що спрямована на успішну реалізацію освітніх реформ. Інтеграція покликана сприяти подоланню фрагментарності та мозаїчності об'єктів навчання, забезпечувати комплексність міждисциплінарних знань, формувати систему універсальних людських цінностей, розширювати системно-цілісний світогляд. Зокрема, Організацією Об'єднаних Націй визначено, що рівень та якість освіти передусім впливають на прогрес суспільства, а показником освіченості людини є набір особистісних та професійних компетентностей, готовність нести відповідальність за власне і суспільне благополуччя, креативно вирішувати життєві та професійні задачі.

Враховуючи соціально-економічні та політичні умови, більшість країн світу активно розробляють та імплементують інноваційні освітні моделі, спрямовані виключно на розвиток людських ресурсів у суспільних інституціях. Україна в умовах інтернаціоналізації освіти та інформаційних перетворень також розбудовує національну систему освітнього напрямку. Так, у Законі України «Про вищу освіту» 2016 р., зокрема

у статті 26 «Основні завдання вищого навчального закладу», окреслено основні стратегічні напрямки розвитку вищих навчальних закладів (провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі; участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури та ін.). Також стратегічний напрям інтернаціоналізації вищої освіти віддзеркалено у Положенні про порядок реалізації права на академічну мобільність, закріплено місіями та візіями вищих навчальних закладів (Освітні реформи, 2013, с. 66–78). Президентом НАПН України В.Г. Кременем визначено низку проблем, вирішення яких можна забезпечити адекватним конструюванням освітніх програм і кваліфікацій у вищій школі. По-перше, необхідно розвивати та удосконалювати компетентнісний підхід, який сприятиме розвитку студентоцентрованого навчання. По-друге, забезпечити зрозумілість і порівнюваність результатів навчання, набутих компетентностей. По-третє, розвинути куль-

туру академічної автономії та творчості вищих навчальних закладів як запоруку стійкого саморозвитку. Крім того, необхідно досягти гнучкості, оперативності здобувачів вищої освіти. Не менш важливою задачею є модернізація як наукової рефлексії, так і практики реалізації вищої освіти за рахунок запровадження в освітню теорію і практику сучасних понять, концепцій, принципів, підходів (Розроблення освітніх програм, 2014, с. 4).

Метою статті є визначення ролі та шляхів впровадження психологічних арт-технік у процес академічного навчання.

Зауважимо, що структурне реформування української системи вищої освіти відбувається у межах Болонського процесу, а це свідчить про те, що фахівці мають здобувати висококваліфіковану підготовку, щоб стати конкурентоспроможними на міжнародному рівні за умов збереження національної культури, врахування ментальних та психологічних особливостей суспільства, а також культурно-історичної спадщини країни (Розроблення освітніх програм, 2014, с. 5–17). І тому питання модернізації освіти залишається актуальним, оскільки реалізація завдань вищої освіти сьогодні залежить не тільки від прописаних настанов, але й від впровадження практичного підходу до вирішення викликів сьогодення. Отже, для перетворень та змін потрібні активна позиція учасників процесу, алгоритмізовані дії, чітко окреслені практичні результати, виокремлення індикаторів якості та ефективності, креативне мислення, інноваційні підходи та методи.

Беручи до уваги особливості сучасних освітніх реформ, психологію сучасної людини, критерії конкурентоспроможності на ринку праці, доцільно розкрити ідею щодо створення нових форм розвитку людських ресурсів та інноваційних методів академічного навчання в суспільних інституціях, а саме: в умовах дослідження, викладання та навчання. Таким чином, подальший огляд буде присвячено вивченню змісту та значення психологічних арт-технік для академічного навчання студентів Київського університету імені Бориса Грінченка.

Психологічні арт-техніки — це інтегрований курс вибіркового дисциплін для студентів психологічних та непсихологічних напрямків, заснований на принципах компетентного підходу. В основу курсу покладено постулати арт-терапії як основного виду психотерапії та психологічної корекції, заснованого у 1938 р.

Аналіз сучасних досліджень. На думку П.В. Симонова, творчість, яка реалізується через призму мистецтва, — це один з видів пошукової, дослідницької активності людини, спрямованої на зміну ситуації або самого суб'єкта, зміну ставлення до цієї ситуації за відсутності, наприклад, певного прогнозування результатів (Леднев В., 1991, с. 135).

Драмотерапія, кінотерапія, ігротерапія, фототерапія, інтуїтивно-раціональне малювання, метафоричні карти, проєктивні техніки та багато інших форм психологічних арт-технік запускають роботу одночасно двох півкуль головного мозку людини, що сприяє розвитку міжпівкульової асиметрії. У дослідженнях психофізіології творчості В.С. Ротенберга це питання є одним з найбільш перспективних, оскільки з функціями лівої та правої півкуль пов'язані два типи мислення: абстрактно-логічне (вербальне, аналітичне, дискретне) та просторово-образне (невербальне, синтетичне, симулятивне) (Ротенберг В., 2001, с. 56).

Елементи творчої діяльності подібні до сновидінь людини, коли свідомість перебуває у стані покою, а підсвідомість та фантазії відзеркалюються у найбільш різнобарвних образах, малюнках, словах. Саме тому у звичних для людини умовах думки розвиваються у логічному напрямку, а за умов творчої роботи актуалізуються асоціативні зв'язки та образи. І.М. Розет у своїй монографії «Психологія фантазій» наголошує на тому, що чим багатшими будуть образи людини та здатність до асоціацій, тим оригінальнішим та креативнішим буде її підхід до вирішення складних ситуацій та життєвих труднощів (Розет І., 1991, с. 89–127).

Психологічні арт-техніки звертаються до почуттів та емоцій і проникають глибше, ніж інформація ззовні. Вони дають змогу побачити невимовне, використовуючи для цього фарби, пензлики, рух, голос, реквізит, тим самим відзеркалюючи життя людей таким, яким воно є насправді і яким його сприймає кожен із нас. Усвідомлюючи своє життя, навчання, відносини через творчість, людина здобуває можливість ним керувати. А. Бергсон вводить поняття «життєвий прорив» і трактує його як кінцевий результат потреби у творчості. Ця потреба реалізується на різних життєвих рівнях та проявляється через створення нових видів, зачіпає еволюцію нервової системи, а на рівні особистості сприяє розвитку творчого мислення, інтелектуальних здібностей, ініціативності, незалежності, свободи (Ротенберг В., 2001, с. 167–205).

Сьогодні психологічні арт-техніки є провідним шляхом людини до саморозвитку, самопізнання, самовираження та самоствердження в різних умовах, зокрема академічному навчанні та професійному становленні (Кузнецова А., 2012, с. 150–159; Сергеева Н., 2015, с. 69–75.). Нам необхідне мистецтво, щоб інтегрувати та усвідомлювати наш досвід (Джо Салас, 2009, с. 6). Тому основною метою курсу є створення та забезпечення таких умов, які сприятимуть об'єднанню знань, умінь та навичок людини з її творчістю. Зміст завдань курсу спрямовано на особистісний та професійний розвиток, який вимірюється рівнем сформованості таких груп компетентностей, як інструментальні, міжособистісні та системні (табл. 1).

**ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ, ЯКІ ФОРМУЮТЬСЯ У СТУДЕНТІВ,
ЩО ОБРАЛИ ДИСЦИПЛІНУ «ПСИХОЛОГІЧНІ АРТ-ТЕХНІКИ»**

Інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні здатності)	Міжособистісні (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця)	Системні (поєднання сприйнятливості та знань, здатність до планування)
<ul style="list-style-type: none"> — Здатність до саморозвитку образу «Я-фахівець»; — набуття досвіду участі та організації проведення арт-терапевтичних технік серед інших; — здатність застосовувати прийоми та механізми психологічної допомоги, консультування, профілактики; — здатність виявляти й аналізувати детермінанти змін психічних станів, психічних процесів, поведінкових виявів особистості в різних життєвих ситуаціях 	<ul style="list-style-type: none"> — Здатність до саморегуляції емоційно-вольової сфери; — здатність працювати у команді, враховуючи власні психологічні особливості (темп мислення, темперамент, швидкість прийняття рішення); — здатність до розвитку таких особистісних якостей, як толерантність, повага, довіра, духовність, відповідальність, громадянська ідентичність; — розвиток комунікативних здібностей та уміння вести переговори з різними громадами та спільнотами 	<ul style="list-style-type: none"> — Здатність до творчого мислення та креативного вирішення проблемних ситуацій; — здатність пізнавати проблемні питання шляхом їх самостійного дослідження; — прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху; — здатність до самоорганізації та саморозвитку; — спрямованість на розкриття особистісного ресурсу; — здатність прогнозувати та керувати власним часом, ресурсом та саморозвитком

Назви груп компетентностей, що представлені у *табл. 1*, взяті з проекту «Тьюнінг — гармонізація освітніх структур у Європі» та методичних рекомендацій щодо розробки освітніх програм (Розроблення освітніх програм, 2014, с. 17–26). У цих документах зазначено, що основними категоріями сучасного навчання є компетентності та результати навчання. Компетентності являють собою динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей. Але згідно з методологією вищезазначеного проекту, результати навчання не формулюються в термінах компетентностей, а виступають як сукупність знань,

умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти (Закон України «Про вищу освіту», 2016).

З метою забезпечення системного, міждисциплінарного та інтегрованого процесу особистісного та професійного розвитку студентів ми обрали три напрямки академічного навчання та визначили психологічні сфери, які розвиваються за рахунок психологічних арт-технік (*табл. 2*).

Таблиця 2

ПСИХОЛОГІЧНІ АРТ-ТЕХНІКИ В АКАДЕМІЧНОМУ НАВЧАННІ

Напрямок	Навчання (Learning)	Викладання (Teaching)	Дослідження (Research)
Форма	Театрально-психологічна студія «Плейбек-театр соціального спрямування»	Каталог вибіркових дисциплін «Психологічні арт-техніки»	Науковий гурток «Психологічні арт-техніки»
Зміст занять	Факультативні заняття з метою оволодіння методом плейбек-театру	Практичні та семінарські заняття (теоретичне та практичне вивчення основ)	Ворк-шопи, майстер-класи, участь у конкурсах наукових робіт та грантових програмах, круглі столи, дебати
Сфера формулювання результатів навчання	Афективна (емоційна); психомоторна (рухова); когнітивна (пізнавальна)	Когнітивна (пізнавальна); афективна (емоційна); психомоторна (рухова)	Когнітивна (пізнавальна); психомоторна (рухова); афективна (емоційна)

У табл. 2 представлено напрями академічного навчання, форми психологічних арт-технік та сфери формулювання результатів навчання. Когнітивна, або пізнавальна сфера є однією з найважливіших, оскільки включає шість рівнів складності: знання (відтворити, показати, зібрати, визначити, назвати, впорядкувати); розуміння (класифікувати, асоціювати, зробити висновок, інтерпретувати, знайти рішення); застосування (змінити, обчислити, передбачити, спланувати, обрати); аналіз (обчислити, розділити на категорії, дослідити, співвіднести, протестувати); синтез (аргументувати, упорядкувати, поєднати, класифікувати, встановити зв'язок); оцінювання (оцінити, встановити, рейтингувати, узагальнити). Афективна сфера стосується емоційної компоненти та проявляється у бажанні людини отримати інформацію та зворотний зв'язок, характеризує ціннісні орієнтації людини. У психомоторній сфері в основному наголошується на фізичних навичках, включаючи питання координації мозкової та м'язової діяльності. Характеризується ця сфера такими показниками, як імітація, маніпулювання, точність, поєднання, сприйняття, керована реакція, автоматизм, адаптація (Розроблення освітніх програм, 2014, с. 17–25). Мета та основні задачі наукового гуртка, дисципліни «Психологічні арт-техніки» та театрално-психологічної студії повністю спрямовані на розвиток компетентностей та отримання результату.

Розкриємо більш детально одну з форм психологічних арт-технік — театрално-психологічну студію «Плейбек-театр соціального спрямування», яка набула своєї активності 1 березня 2016 р. Плейбек-театр у наш час є дієвим інструментом для забезпечення потреби суспільства в розвитку, діалозі та примиренні. Це такий спосіб взаємодії людей, коли одні, глядачі, розповідають свої життєві історії, емоції, а інші, актори, їх віддзеркалюють через імпровізовану акторську гру. Працюючи з особистими історіями, театральна студія надає цінності кожному учаснику, гуманізує спілкування, знаходить зв'язок між особистим і суспільним, пов'язує студентів між собою та із суспільством. Усвідомлюючи своє життя через театр, навчання, розвиток, студенти отримують можливість самостійно вносити якісні зміни у професійне та особистісне становлення (Tsybulko I., 2015, р. 123–124). Таким чином, театр вчить ставити запитання, брати на себе відповідальність та діяти.

Висновок. Ідея психологічної театрално-психологічної студії спрямована на об'єднання представників різних спеціальностей та створення простору

міні-суспільства з культурою діалогу, емпатії, співпраці, творчого мислення, високим рівнем ораторських та комунікативних здібностей, умінням долати конфліктні ситуації та конструктивно будувати діалог за допомогою технік та методик плейбек-театру, психологічної освіти, театралного мистецтва. Практика плейбек-театру є все-світньо відомою та популярною, зокрема в країнах, які постраждали від агресій та війн. Вона покликана здійснювати комплексні психологічні заходи щодо вироблення особистісних терапевтичних стратегій розвитку. Більше того, цільовою аудиторією, з якою працюють психологи-актори, є всі представники населення, адже кожна людина заслуговує на емпатію, толерантність, ввічливість та допомогу. Утім, крім соціального напрямку, плейбек-театр може застосовуватись і в психолого-педагогічній практиці.

Студенти-психологи як учасники театрално-психологічної студії мають можливість на практиці вивчати психологію та її феномени. Вони водночас є і дослідниками, і об'єктами дослідження своїх майбутніх колег. В основу навчання покладені принципи студентоцентрованого навчання та такого, що базується на дослідженнях. Тобто студентський плейбек-театр виступає тією платформою, де студент та викладач можуть перебувати у неформальному навчальному процесі та проектній взаємодії. Зокрема, під час співпраці розвиваються всі сфери особистості: когнітивна, поведінкова, емоційна.

Учасники даної студії почали помічати якісні зміни у своїй поведінці та навчанні, оскільки пізнали новий метод вивчення предмета. Суттєво зросла мотивація студентів до відвідування занять та самостійного пошуку відповідей на проблемні ситуації. Студентам запропоновано інноваційно пізнавати науку, себе та навколишній світ, але за таких умов збережено почуття свободи, самостійності та відповідальності.

Процес отримання знань набуває більшої цінності, оскільки стає власним надбанням та перемогою над собою, коли темп життя вимагає від людей швидкості прийняття рішень, врівноваженості та професіоналізму одночасно. Інноваційний підхід до формування та розвитку знань, розвиваючи самостійність, креативність та самоорганізацію, з кожним днем стає передумовою реалізації випускників вищих навчальних закладів. Отже, основним призначенням психологічних арт-технік є максимальне об'єднання всіх учасників освітнього простору задля набуття універсального життєвого досвіду та знань, які стануть запорукою професійного зростання в сучасних умовах життя.

ДЖЕРЕЛА

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 [Електронний ресурс] / Законодавство ВРУ. — Режим доступу : <http://goo.gl/RsBAk8>
2. Кузнецова А.Г. Арт-педагогика как область применения арт-терапии / А.Г. Кузнецова // Социальная политика и социология. — 2012. — № 2 (80). — С. 150–159.
3. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.С. Леднев. — М. : Высш. шк., 1991. — 224 с.
4. Матеріали проекту «Тьюнінг — гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес. За підтримки Європейської комісії через програми Сократ та Темпус» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.unideusto.org/>
5. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : моногр. / за ред. В. Кременя, Т. Левицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. — К. : ТОВ «Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”», 2013. — 460 с.
6. Розет И.М. Психология фантазии: Эксперим.-теорет. исслед. внутр. закономерностей продуктивности деятельности / И.М. Розет. — 2-е изд., испр. и доп. — Мн. : Университетское, 1991. — 342 с.
7. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова ; за ред. В.Г. Кременя. — К. : ДП НВЦ «Пріоритет», 2014. — 120 с.
8. Ротенберг В.С. Сновидения, гипноз и деятельность мозга / В.С. Ротенберг. — М. : Центр гуманитарной литературы РОН, 2001. — 254 с.
9. Салас Дж. Играем реальную жизнь в плейбек-театре / Дж. Салас ; пер. с англ. — М. : Когито-Центр, 2009. — 159 с.
10. Сергеева Н.Ю. Арт-педагогика и арт-терапия: к вопросу о разграничении понятий / Н.Ю. Сергеева // Ученые записки ЗабГУ. Сер. Педагогика. Психология. — 2016. — Т. 11, № 2. — С. 69–75. — DOI: 10.21209/2308-8788-2016-11-2-69-75.
11. I. Tsybulko, O. Markhovskiy. Modern Forms of Theatre as the Method of the Human Mental Resources Actualization: the Process Oriented and Integrative Approach / I. Tsybulko, O. Markhovskiy // Possibilities of Actualization of Human Mental Resources. — Riga, 2015. — P. 122–126. — ISSN 1691-0796.

Канюка И.А.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АРТ-ТЕХНИКИ В АКАДЕМИЧЕСКОМ ОБУЧЕНИИ

Автором проанализировано состояние современного образования, приоритетные направления и задачи по его модернизации. В соответствии с этим раскрыто содержание психологических арт-техник как одной из инновационных форм академического исследования, обучения и преподавания, определен перечень компетентностей и результатов обучения, которых студент может достичь в рамках психологических арт-техник, описаны механизмы и содержание работы студенческой театральной студии.

Ключевые слова: модернизация образования, интегрированное обучение, студентоцентрированное обучение, компетентностный подход, психологические арт-техники, плейбек-театр.

I. Kaniuka

PSYCHOLOGICAL ART TECHNOLOGY IN ACADEMIC EDUCATION

The author analyses the state of modern education, priorities and objectives for its modernization. Accordingly, it is examined the content of the psychological art techniques as one of the innovative forms of academic research, teaching and learning, it is found out the list of competences and learning outcomes that student acquires within the psychological art techniques, it is described mechanisms and the content of students' theatre studio activity.

Thus, the psychological art technologies in academic education encourage the actualization of such person's mental resources as creativity, expression, reflection. The participants are taught to express themselves and thus can use this potential in the social communication.

The psychological art technologies in academic education have a therapeutic orientation — the unconscious processes of the participants find a way to express themselves when the participants recall the situations from the past, imagine the situations of the present or future, they reflect their fantasies and dreams in the game, the transformation takes place and the participants gain new experience.

Key words: modernization of education, integrated education, student-oriented training, competence approach, psychological art technology, playback theatre.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2016

Прийнято до друку 25.10.2016